

על חרות ואהבה

באחד הפיוטים האשכנזיים ליום הכיפורים אומרים אנו: "אשר אימָתָךְ, בהמון מלאכים..." ייצורי הקוסמוס כולם עבדיך, ואתה דווקא רצית "וּאָבִיָּת תהילה", ממי? "מחסרי שכל, מחורשי רשע... מקוראי בחֲנִף, מרחוקי אמת, מריקי צדק, והיא תהילתך". לא רצה הקב"ה באינספור העולמות המושלמים, שהיו בידו האפשרות לברוא, ולא במיליארדי המלאכים והשרפים שישירו לנצח את שבחיו ותהילתו בליווי עוגבים וכינורות שמימיים. הקב"ה יצר אדם והעניק לו חרות. או אז, הקוסמוס המופלא חדל להיות במה, אלא הפך תפאורה ורקע בלבד לעלילות יצור בן חורין זה, המתמודד עם בעיותיו המוסריות והדתיות, והנקרא לעבוד את הקב"ה, מתוך חרות. כאן המקור לאחד ממוקדי האמונה: אהבת ה', המודל העמוק ביותר של יחסנו להקב"ה. האהבה היא תופעה קסומה אך כמעט אבסורדית. כיצד נולד זוג? אנו אוהבים ורוצים שהאהובה/אהוב יחזיר לנו אהבה. זאת בעצם ציפייה לנס, שהרי "אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בְּיָתוֹ בְּאֶהְבָּה - - בּוֹז וְבוֹזוּ לוֹ" (שיר השירים ח, ז). אפשר להפחיד ולכבוש, לאנוס ולכפות, אפשר להכריח אדם להתמסר, אבל אי אפשר להכריח אדם לאהוב, אפשר לרכוש שירותי אהבה, אבל אי אפשר לרכוש אהבה. זהו האתגר שהקב"ה העמיד בפני עצמו כאשר ברא יצור בן-חורין. מתוך כך - כדברי פרנץ רוזנצווייג - אנו שומעים את הקריאה "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ". הקב"ה, קורא לעם ישראל אהבתו, שיחזיר לו אהבה, כי רק לאוהב מותר לצוות לאהבה. כל היהדות מבוססת על כך. יתירה מכך. התוכחה האיומה שבספר דברים מתחילה בקביעה שהטרגדיה תבוא (כח, מז): "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה - - וּבְטוֹב לֵבָב לְרַב כָּל". כאילו המצווה החשובה ביותר היא השמחה שבאהבה, כאילו עומד בפנינו שהחיים ביניהם זכו לטוב לְרַב כָּל, אלא שההבעה של איש או אשה לבת/בן זוגה חסרה השמחה של האהבה ביניהם"

השפה העברית שמרה על שלושה היבטים שונים של מושג אחד: חרות, דרור וחופש. כך מוצגים לפנינו: החרות הפוליטית – יציאת עם מקרב עם, הדרור החברתי – שחרור העבדים, והחופש – שהפך להיות מרכיב של המושג שמאפיין את האדם בממד הפרטי ביותר שלו, הבחירה החופשית. עיקרון החופש היה חייב להתמודד בכל הדורות במאבקים פילוסופיים קשים. אבל בנוסף להם היתה לפניו ההתמודדות הפסיכולוגית. האם יש לאדם מספיק אנרגיות לנצח את היצרים הרעים, לנצח את החומריות שבו? חכמי המוסר עמלו קשה כדי לשכנע את בני האדם שבכוחם לעשות זאת, לא תמיד בהצלחה מרובה.

סיפרה לי פעם נחמה ליבוביץ' ז"ל, על כומר ששמע את שיעוריה בשקדנות כדי להכיר את פרשנות המקרא היהודית. כשהוא נפרד ממנה, הוא הודה לה על מה שלמד ממנה, אך הוסיף הערה: כמה רבה היא חוצפתם של חכמי ישראל שחשבו שהאדם מסוגל לא לחטוא. היהדות מנסה ללמד אותנו שאנו יכולים לנצח את החטא. אם אין אנו מסוגלים לא לעבור

על האיסורים של הקב"ה, קבענו מראש, סליחה לכל החטאים בעתיד, בייחוד החטאים המיניים. מכאן הדגש של הנצרות הקתולית, לא על "רפואה מונעת" של גדרות, אלא על המחילה, ליתר דיוק המחילות, בהם ניתן היה אף לקנות מלכתחילה – לפני החטא – את הסליחה. מקומם של הכמרים נתפס בדורותינו על ידי פרקליטים אתיאיסטיים של היצר הרע. בחלקם הם מנסים לשכנע אותנו למשל, שכל פעולותינו הן תוצאות של הַגְנִים שתוכננו על ידי האבולוציה בעידן הפרה-היסטורי לפי תנאי החיים אז, ולפיכך אין אנו יכולים להיות נאמנים בנישואים אלא שנים בודדות בלבד. הפסיכולוגים נתנו לרעיון זה גוון משלהם. לפסיכולוג הצרפתי הנודע, ז'אק לאקאן, מיוחסת הטענה שאין טעם להלחם נגד תאוות הבלתי-מודע, הוא ממילא ינצח.

אך כיצד על האדם להגיב כאשר כבר נכשל. הלוא על כך אמר קוהלת (ז, כ): "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". וכאן גלתה התורה בפני האדם את התשובה, הנס הגדול ביותר שהתורה הביאה לעולם. ניתן לרחוץ את הכתמים! וכאן עלינו לעבור על דבריו הקלאסיים של הרמב"ם המגדיר עבורנו את הרמה העליונה ביותר של תשובה: "אי זו היא תשובה גמורה זה שבא לידו דבר שעבר בו, ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה לא מיראה ולא מכשולו כח. כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה, ופירש ולא עבר, זהו בעל תשובה גמורה הוא ששלמה אמר "וזכור את בוראך בימי בחורותיך".

פלא! הטקסט יכול להיקרא כאילו כדי לעשות תשובה, החוטא צריך להיכנס עוד פעם למצב בו היה כאשר חטא. כמובן שלא. הרעיון העומד מתחת לתאור הדברים הוא שהחיים הם אשר בונים את ההזדמנויות, או יותר נכון מלכודות הניתנים בדרכנו. ואכן הרבה דברים בחיינו הם תשובה או חטא, הזדמנות או מלכודת. ואנו חייבים לתת את הדין על בחירתנו.